monument al experienței diplomatice românești: „Învățăturile lui Neagoe Basarab" (p. 100—113, de Virgil Cândea).

Astfel maturizată, diplomația românească a servit, chiar și după instaurarea în cele două țări a dominației turcești, interesele majore ale poporului nostru. O demonstrează cu prisosință *Banul Mihalcea la curtea lui Rudolf al II-lea* (p. 130—147, de Mircea Malița), apărînd planul lui Mihai Viteazul de a uni efortul tuturor românilor pentru scuturarea jugului otoman, activitatea lui *Nicolae Milescu* (p. 148—167, de Mircea Malița) sau *Diplomația românească sub Constantin Brîncoveanu* (p. 168—185, de Virgil Cândea), al cărei inițiator, stolnicul Constantin Cantacuzino, transformase Bucureștii într-unul din cele mai active centre de activitate diplomatică a Europei sud-estice și crescuse diplomați a căror pricepere era prețuită și peste granițele țării.

În sfîrșit, ultimele părți ale volumului se ocupă de *Dimitrie Cantemir și începuturile chestiunii orientale* (p. 186—199, de Virgil Cândea), dovadă incontestabilă a clarviziunii diplomației noastre în aprecierea noilor realități de care începe să depindă statul politic al țărilor române, de activitatea lui *Ienăchiță Văcărescu — diplomatul* (p. 200—207, de Virgil Cândea), mai puțin cunoscută decît activitatea sa literară, de *Congresul de la Viena și țările române* (p. 208—217, de Mircea Malița) și de *Aspectele diplomatice ale mișcării revoluționare de la 1821* (p. 218—233, de Virgil Cândea).

Așadar, fără a avea caracterul unei lucrări monografice, autorii înșiși atrăgînd atenția asupra acestui fapt, volumul reușește totuși, pe lîngă contribuțiile de detaliu, să ofere și o imagine de ansamblu asupra diplomației românești medievale punctată de observații judicioase și originale.

L. Șimanschi

VASILE MIHORDEA (redactor responsabil), IOANA CONSTANTINESCU, CORNELIU ISTRATI, *Documente privind relațiile agrare în veacul al XVIII-lea*, vol. II, *Moldova*. Ed. Academiei Republicii Socialiste România, 1966, 794 p.

Numărul imens al documentelor de după anul 1700 a impus adoptarea, la editarea lor, a criteriului tematic. Tema relațiilor agrare este aceea care a reținut în primul rînd atenția ca fiind una dintre cele mai importante ale istoriei Țărilor Române din secolul al XVIII-lea. Volumul consacrat Moldovei, urmînd celui de documente agrare muntenești apărut în 1961, este rezultatul unei ample munci de investigare a arhivelor întreprinsă de un larg colectiv de cercetători din București și Iași. În munca de selectare a vastului material documentar privind această temă, editorii au avut în vedere ilustrarea „tuturor formelor de legături existente între oameni pentru organizarea exploatării pămîntului în cadrul relațiilor feudale și al începutului lor de destrămare" (p. 17). Culegerea conține, în acest fel, un foarte bogat material pentru o întreagă varietate de probleme privind relațiile feudale de producție dintre anii 1701 și 1800. Procesul de acaparare a pămîntului și a brațelor de muncă de către feudali, legarea vecinilor de moșie și, apoi, dezrobirea lor, situația țăranilor liberi, renta feudală cu formele ei, conflictele dintre țărani și stăpînii de moșii, arendarea moșiilor de către țărani și multe alte probleme își găsesc un solid suport documentar în actele editate în acest volum. Importanța acestei culegeri ca instrument de cercetare este sporită și de faptul că cea mai mare parte a documentelor pe care le conține sînt publicate acum pentru prima dată. Chiar unele dintre actele editate fragmentar sau în rezumat, în vechile colecții de documente, fiind tipărite acum integral aduc informații noi cu privire la tema relațiilor agrare. În cazul acestor documente, editorii au corectat, printr-o nouă lectură a originalului, greșelile de transcriere și de datare strecurate în vechile colecții.

Pentru o cît mai completă ilustrare a temei pe care se axează culegerea, dar și pentru a nu încărca volumul cu chestiuni în afara tematicii, editorii au semnalat

în note actele cu conținut asemănător sau le-au redat fie integral, fie fragmentar, pe cele care, referindu-se la aceeași chestiune, au cuprins diferit. În aceste condiții, volumul se înfățișează ca o foarte cuprinzătoare culegere de documente privind relațiile agrare din Moldova.

Problematica volumului și criteriile după care a fost întocmit sînt prezentate cititorilor în prefața semnată de V. Mihordea. Un indice cronologic, cu unele regeste totuși prea dezvoltate și contaminate uneori de limbajul epocii, un glosar și un indice de nume întocmit sub conducerea lui Alex. Gonța constituie anexele volumului.

I. C.

VALENTIN AL. GEORGESCU · *Preemțiunea în istoria dreptului românesc. Dreptul de protimisis în Țara Românească și Moldova*, Buc., Ed. Academiei R. S. România, 1965, 416 p.

Protimisisul, una dintre problemele cele mai importante ale vechiului drept românesc, a reținut deseori în trecut atenția istoriografilor dînd naștere unei foarte bogate literaturi. Dacă aportul vechii istoriogrfaii în cercetarea unor aspecte ale acestei probleme și în sistematizarea materialului documentar trebuie luat în considerație, concluziile la care ea a ajuns sînt, adesea, greșite datorită, mai ales, metodei de cercetare folosite. În noua istoriografie protimisisul s-a bucurat de același interes din partea specialiștilor, fiind studiat atît în cadrul unor lucrări cu caracter general, cît și în altele special consacrate, dar o cercetare de ansamblu asupra acestei probleme ne lipsea. Ea e întreprinsă de Val. Al. Georgescu în lucrarea pe care o prezentăm cititorilor.

Autorul urmărește dezvoltarea protimisisului în Țara Românească și Moldova, cercetările sale asupra Transilvaniei fiind în curs, de la origini pînă la mijlocul sec. al XVIII-lea. Instituția e studiată în funcție de condițiile social-economice care i-au determinat evoluția, subliniindu-se legătura ei cu diferite clase și pături sociale în fiecare etapă de dezvoltare a acesteia. Căci protimisisul ca și alte instituții juridice a îndeplinit simultan sau succesiv funcțiuni de clasă diferite, fiind uneori un mijloc de apărare a țărănimii împotriva marilor feudali, alteori servind tendințele de acaparare funciară ale acestora din urmă.

Prima parte a lucrării e consacrată apariției dreptului de protimisis în obștea sătească, dezvoltării acestei instituții în perioada feudalismului timpuriu și dezvoltat și structurii ei juridice, sub formele relativ stabilizate, din epoca regimului nobiliar și din prima parte a celui fanariot. Evoluția dreptului de protimisis în perioada descompunerii feudalismului și a apariției relațiilor de producție capitaliste e studiată în cea de-a doua și cea mai întinsă parte a cărții (peste 200 pagini). Cercetarea este structurată aici în funcție de natura materialului documentar, fiecărui monument juridic consacrîndu-i-se un capitol sau o secțiune de capitol, din care însă nu lipsește analiza dezvoltării protimisisului în documentele practicii judiciare. În această parte a lucrării sînt analizate, pentru prima dată într-o cercetare monografică a problemei, dispozițiile privitoare la protimisis într-o serie de texte juridice și hirsoave normative puțin valorificate pînă în prezent. Desființarea dreptului de protimisis și supraviețuirea unor forme ale acestuia fac obiectul cercetării celei de-a treia părți a cărții.

Sistematic și documentat, studiul lui Val. Al. Georgescu constituie o valoroasă contribuție la cercetarea unei importante instituții de drept feudal românesc, a cărei evoluție în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea și sec. al XIX-lea oferă date deosebit de interesante pentru înțelegerea procesului de trecere de la feudalism la capitalism în Țările Române.

I. C.